

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE BELLES ARTS
2015

CAMP DE LA BOTA
·
FÒRUM DE LES CULTURES

NIUB: 16102516

ALUMNE
GÒDIA MORAGUES, DANIEL

TUTORA
COLL FLORIT, ANTÒNIA

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE BELLES ARTS
2015

CAMP DE LA BOTA
·
FÒRUM DE LES CULTURES

NIUB: 16102516

ALUMNE
GÒDIA MORAGUES, DANIEL

TUTORA
COLL FLORIT, ANTÒNIA

ÍNDEX

<i>Abstract / Abstract</i>	5
OBJECTIUS	7
El lloc	10
L'esplanada del fòrum: plaça o «no lloc»	11
La història enterrada	13
METODOLOGIA	15
Esquema conceptual	15
L'espai	16
La intenció	16
El personatge	17
El tríptic	17
La dissolució	18
CONCLUSIÓ	20
<i>Referents</i>	21
<i>Bibliografia</i>	25

ABSTRACT

Al front marítim de Barcelona es va inaugurar, l'any 2004, el Fòrum de les Cultures. Des de principis del segle XIX en aquest mateix lloc va existir el Camp de la Bota. Entre ambdós han transcorregut molts anys. Què s'hi amaga en aquest espai? És veritat que no conserva cap memòria històrica ni identitat? Què ha passat amb tot el que hi ha enterrat? Una gran depuradora, barraquisme, afusellaments i una mala gestió urbanística. Molta gent pot considerar aquest espai com a «no lloc», però, si furguem en el seu sòl, hi podem desemascarar les històries ocultes que es van viure en aquesta immensa esplanada disfressada. Mitjançant la pintura reflexiono sobre el paisatge urbà i la memòria.

Hi ha espais públics en la contemporaneïtat on podem experimentar una certa desorientació i on ens és difícil de situar-nos. El sentiment d'estar sols i la comunicació que es produeix en aquests llocs ens aïlla del medi social d'una manera involuntària. Es construeix així una societat en la qual ens veiem obligats a oblidar el passat i accentuar el nostre individualisme. És possible que el desenvolupament urbanístic a les grans capitals s'ocupi de descuidarnos del passat esborrant tota empremta humana i tota identitat?

ABSTRACT

Barcelona inaugurated the Forum of the Cultures on its waterfront in 2004. In the same place, El Camp de la Bota existed since the XIXth century. Many years have passed between these two events. What is truly hidden on this space? Is it true that no memory nor identity remains? What has happened with all that is buried?

Many people may conclude that the Forum of the Cultures is a non-place. However, when we look under the surface, we may find the many stories that occurred at this esplanade and that are now trapped beneath concrete. Could it be that a poor urbanistic management is the link behind a massive water treatment plant, slums and executions?

We may experiment some disorientation when facing a contemporary space or structure. To place oneself relative to them is not easy. On the other hand, the perception of loneliness and no-communication in these spaces, may lead to involuntary isolation of the individual. As a consequence, a society in which we are forced to forget the past and accentuate our individualism has been built.

Is the human footprint from the past, being demolished by the contemporary urbanistic development model? Is our individual and collective identity being diluted?

All in all, I reflect through this work on urban landscape and memory.

OBJECTIUS

Començaré explicant com neix la idea d'aquest projecte, per tant, veig necessari posar en coneixement un projecte realitzat en aquesta facultat i que ha estat essencial per conduir-me a on em trobo ara. Es tracta del projecte Ex-presó, realitzat col·lectivament a l'assignatura d'Estudis de Gènere que vaig cursar el 2012. El projecte Ex-presó té el seu origen en la necessitat de parlar d'un antic espai amb una realitat i un origen molt particular, l'antiga presó de dones de Les Corts (*figura 1*). El lloc on s'ubicava era on ara trobem els grans magatzems de El Corte Inglés d'Avinguda Diagonal. Diàriament passen per les seves instal·lacions centenars de persones alienes a la història que es troba sota els seus propis peus (*figura 2*).

1. Antiga Presó de Dones de Les Corts.

2. Emplaçament de l'antiga Presó de Dones de Les Corts.

La primera part del projecte es centra en la documentació i anàlisi de la història de l'edifici i de tot el que hi va succeir. La voluntat era la de fer servir les mateixes instal·lacions del centre comercial per a fer-hi una exposició. Una exposició que

no és visible i que passa desapercebuda a primera vista. La fórmula utilitzada per al projecte té l'eix d'acció en un blog on es centralitza l'informació històrica de l'espai. Una manera de poder explicar als clients la memòria del lloc que estan trepitjant és fent-los visitar el blog. Per això, en una segona fase del projecte, fem una intervenció a El Corte Inglés (*figura 3*). Col·loquem codis QR a llocs estratègics sobre els quals es vol cridar l'atenció. Així que es designen set punts d'interès per parlar de conceptes concrets. Per exemple, per parlar de la situació de les mares i del règim de visites dels seus fills, col·loquem codis QR a la secció de joguines. Per parlar de les condicions d'alimentació intervenim en el supermercat (*figura 4*).

3. Edifici El Corte Inglés.

4. Projecte Ex-Presò. Acció dins de El Corte Inglés.

Cada model de codi QR col·locat en els productes escollits segons el concepte, en ser llegits per al dispositiu mòbil et porta a un link on s'allotja una imatge que conté una pregunta. La pregunta fa la funció de generar curiositat per conèixer una resposta i que, d'aquesta manera, l'usuari hagi d'accedir al blog i acabar d'informar-se. La fórmula i el to de les qüestions sempre és la mateixa. Es tracta de què amb el fet de formular la pregunta aparegui un desig, una curiositat de saber-ne la resposta i la història que s'hi troba darrere de cada situació.

Aquest projecte té com a principal eix d'actuació el de visibilitzar processos i realitats socials que institucionalment han caigut en l'oblit. Parteix de la docu-

mentació històrica utilitzant el llenguatge artístic oportú per a comunicar i reflexionar sobre aspectes concrets de la memòria històrica.

El projecte Ex-Presó vàrem dur-lo a terme jo i dos companys més de la facultat de Belles Arts, el Dani Raya i el Joaquín Jordán. La idea era apropar el passat per dialogar amb el present de manera poc intrusiva: en el nostre llenguatge intentàvem deixar els espais pertinents perquè l'espectador pugui analitzar i reflexionar.

Doncs és aquí on parteix el meu Treball Final de Grau, quan d'una manera intuïtiva començo a investigar sobre el Parc del Fòrum de Barcelona i començo a lligar-ho tot. Sabia que el Parc del Fòrum amagava una història obscura, la del Camp de la Bota, després descobreixo que al Camp de la Bota és on van afusellar a les 11 preses de la presó de Dones de Les Corts i finalment se'm revela una situació de discriminació, precarietat i pobresa extrema viscuda, i posteriorment oblidada, dels habitants barraquistes del Barri de Pequín al Camp de la Bota (*figures 5 i 6*).

Al llarg de la meua vida sempre he sentit curiositat per als espais públics desolats. Recordo com, des de petit, grans esplanades com la plaça dels Països Catalans

5. Habitants de les barraques del barri de Pequín.

6. Barraques al barri de Pequín.

m'han donat l'espai necessari per reflexionar sobre el meu paper en la ciutat, i per consegüent en la societat. Espais oberts i pavimentats de gran magnitud, sense vegetació, sense punts d'interès però amb una arquitectura molt acurada i definida. Espais construïts per al transit, també per a observar-los però no per a gaudir-los.

Si ens parem a pensar en la funció d'una plaça, per exemple, situada entre eixos comercials o habitatges li trobem la seva funció: asseure en un banc, descansar la vista de repetitius edificis i veure més enllà, un nucli de trobada i conversa o fins i tot espai per a desenvolupar puntualment actes i esdeveniments socials. Si analitzem també parcs o espais verds dins la ciutat descobrim que tenen una funció bàsica i vital per a les grans ciutats, però, que passa amb els espais on no hi ha cap interacció amb la ciutadania i en els que tampoc se li donen una funció coherent amb les necessitats dels ciutadans? Que amaguen darrere? És possible que cada cop més les ciutats, l'urbanisme i la funció d'espai públic es desenvolupi cap a una no identitat?

El meu projecte parteix d'un espai, aquest espai és el que actualment es denomina Parc del Fòrum de Barcelona. Crec necessari, abans de tot, posar en context el passat d'aquest emplaçament perquè es pugui comprendre el rerefons de la meva reflexió. Parlem d'un espai en el qual no trobem signes d'identitat ni de memòria històrica (*figura 7*).

7. Parc del Fòrum.

EL LLOC

Amb els Jocs Olímpics de 1992 Barcelona va fer un pas de gegant amb la desitjada reorganització del seu front marítim recuperant així platges que no eren practicables. Durant més d'un segle, la façana litoral entre el port de Barcelona i la desembocadura del riu Besòs es trobava hipotecada pels emplaçaments industrials del Poble Nou esdevinguts de l'important creixement industrial d'una ciutat en constant expansió però de poques dimensions, sumant-li les vies de ferrocarril i el cordó de barraques habitades que limitaven amb la platja.

La gran operació urbanística que van propiciar els Jocs Olímpics del 92, va renovar totalment el tram de quasi 3 km d'aquest front litoral, obrint la ciutat al mar i recuperant-lo en forma de platges per al gaudi de la ciutadania. Un cop acabades

les Olimpíades, només faltaven 1,8 km de façana marítima pendents de recuperació entre la Vila Olímpica i la desembocadura del Besòs. Aquest últim tram fou el que es va remodelar i incorporar a la ciutat amb motiu del Fòrum de les Cultures el 2004 (*figura 8*).

8. Edifici Fòrum.

L'operació urbanística de l'espai Fòrum consisteix, de fet, en un trencaclosques complex de diversos espais urbans (zona de banys, parc litoral, port esportiu) i edificis varis (Edifici Fòrum, Centre de Convencions) articulats tots ells al voltant d'un gran espai central: l'Esplanada Fòrum. És en aquest espai en el qual em centro a continuació.

L'ESPLANADA DEL FÒRUM: PLAÇA O «NO LLOC»

L'esplanada central del Fòrum esdevingué condicionada (com succeeix a vegades en la planificació urbana) per un «accident» urbanístic, és a dir, l'existència en aquell espai de la gran depuradora d'aigües residuals de Barcelona, la planta depuradora del Besòs, desafortunadament emplaçada als anys 60 precisament davant del final de la Diagonal amb la seva entrega al mar.

El gran cost i les dificultats tècniques del seu trasllat va obligar als planificadors a concebre una solució radical, consistent en cobrir les instal·lacions amb una llosa de formigó i generar a la seva coberta una gran esplanada davant del mar, esplanada que es convertiria en l'espai central de l'àmbit del Fòrum, articulant les diverses peces que el conformen.

Una de les raons que justificaven l'existència d'aquesta esplanada era (juntament amb la de resoldre un final digne per a la Diagonal) la d'oferir a la ciutat de Barcelona un espai obert suficientment generós com per albergar els grans actes multitudinaris que, cada cop amb més freqüència, es produeixen en les grans ciu-

tats (la Feria d'Abril, el festival Primavera Sound, etc) (figures 9 i 10). Certament l'Esplanada Fòrum compleix aquesta funció multiús, però això ha implicat, junt amb altres factors, que no s'hagi constituït com a «plaça urbana» i que més bé s'hauria de qualificar aquest espai com a “no lloc” en la terminologia del francès Marc Augé, és a dir: un espai que la ciutadania té pendent de fer seu perquè, avui dia, no té personalitat pròpia.

«El Fórum és otro de los espacios de su cotidianidad, aunque menos frecuentado ya que no a todos les gusta. La mayoría reconoce su monumentalidad pero lo considera vacío de contenido y desaprovechado. Aunque está presente en sus itinerarios no es un nodo estratégico en sus redes espaciales, exceptuando cuando se celebran fiestas especiales o festivales».¹

9. Festival Primavera Sound.

10. Feria de Abril.

D'haver esdevingut com a «plaça urbana», l'Esplanada del Fòrum s'hagués situat en un rang de dimensió (330 x 250 m), intermedi entre la «Plaza del Zócalo» a Ciutat de Mèxic (200 x 240 m) i la «Plaza de Tiananmen» a Beijín (400 x 700 m),

¹ GARCIA RAMON, Mª Dolores (ed) *Espacios públicos, género y diversidad*, p. 144, Barcelona, Editorial Icaria, 2014.

és a dir, amb una envergadura desproporcionada en relació a les dimensions «modestes» de la ciutat de Barcelona en relació amb aquestes dues megalòpolis. Per altra part l'entorn urbà de la nostra esplanada és rotundament diferent de l'entorn històric i monumental del Zócalo on hi ha, entre d'altres, una catedral barroca i Tiananmen on hi ha la ciutat imperial. Tant per la manca d'història i monumentalitat del seu entorn, com per la manca d'activitat quotidiana d'aquest l'Esplanada del Fòrum renuncià des de la seva mateixa concepció a constituir-se com una plaça cívica i s'ha conformat com un buit urbà quotidià, és a dir, com un «no lloc».

«Per deixar de ser un espai sense identitat i guanyar-se que la gent el conquereixi. En la línia del que definia el francès Marc Augé, es podria qualificar com un no-lloc: un espai que la ciutadania té pendent de fer-se seu perquè, avui, encara no té personalitat pròpia. Una dècada després, la ciutat encara no ha integrat la zona transformada».²

LA HISTÒRIA ENTERRADA

Aquest lloc, actualment construït i urbanitzat, amaga en els seus fonaments una part significativa de la història obscura de la ciutat de Barcelona, ens referim a l'omínos «Camp de la Bota». En aquesta zona i junt amb la desembocadura de la Riera d'Horta, a principis del segle XIX, les tropes napoleòniques que ocupaven la ciutat realitzaven pràctiques de tir aprofitant un monticle («butte» en francès) existent a prop de la platja. Aquest és l'origen de la denominació del lloc: «Camp de la Bota».

El seu origen com a camp de tir, sembla que va marcar la seva dolorosa i singular història, convertint aquest lloc en el receptor de tot allò que la sensibilitat dels «bons barcelonins» rebutjaven com a indesitjables intramurs. A finals del segle XIX es va construir en aquest lloc el «castell de les quatre torres», caserna militar d'artilleria (*figura 11*) i poc després, al seu voltant, en una de les zones més desola-

11. Castell de les Quatre Torres.

² ORTEGA, Maria. El Fòrum, l'espai que Barcelona no ha aprofitat. *Diari Ara* (en línia), 8 de maig de 2014. Disponible a: <http://www.ara.cat/premium/tema_del_dia/Forum-lespai-que-Barcelona-aprofitat.html>.

des de la perifèria de Barcelona, a la platja i exposat als temporals de llevant, es va iniciar en forma d'autoconstrucció un assentament de barraques: «el barri de Pequín», denominat així perquè fou fundat per xinesos cantonesos, procedents de Cuba on havien estat rebutjats. Un cop consolidat aquest assentament, aquest es va ampliar en direcció a Sant Adrià del Besòs constituint un segon barri de barraques denominat: «El Parapet». En el seu conjunt, els dos barris de barraques van arribar a ocupar 2 km de platja.

És a partir de 1939, final de la guerra civil que aquest lloc pren la seva tràgica fama posterior, doncs en ell s'hi duïen a terme els afusellaments dels represaliats i represaliades del règim franquista a la ciutat de Barcelona. Entre 1939 i 1952 (només dos mesos abans del Congrés Eucarístic Internacional a Barcelona) es van dur a terme uns 1700 afusellaments, en la seva immensa majoria per motius polítics (per pensar diferent) és a dir, sense l'existència de cap delictes de sang previ. D'aquests afusellaments 11 van ser de dones, totes elles procedents de la presó de dones de Les Corts.

12. Miquel Navarro, *Fraternitat*, 1992.

L'any 1992, un cop acabades les obres Olímpiques de renovació del front litoral i un cop enterrades i desaparegudes totes les empremtes històriques del Camp de la Bota, la ciutat de Barcelona va encarregar a Miquel Navarro l'escultura «Fraternitat. Als afusellats del Camp de la Bota» (*figura 12*). Aquesta escultura en forma de màstil minimalista i gran sobrietat, mira cap al mar amb una subtil inclinació que podria suggerir (potser) una dolorosa pietat. No obstant això, el just record als assassinats per la violència franquista deixa oblidats a la sorra a tots als que van patir la condemna d'una vida miserable a les barraques del Camp de la Bota. La discriminació també forma part de la història.

«El olvido es necesario para la sociedad y para el individuo. Hay que saber olvidar para saborear el gusto del presente, del instante y de la espera, pero la propia memoria necesita también el olvido: hay que olvidar el pasado reciente para recobrar el pasado remoto».³

³ AUGÉ, Marc. *Las formas del olvido*, Barcelona, Editorial Gedisa, 2009. p. 5.

METODOLOGIA

La intenció és la de realitzar un projecte coherent amb qui sóc jo, el context en el qual visc i amb el que vull explicar. En aquest apartat primer explicaré d'una forma molt esquemàtica tot el que ha anat definint el concepte que vull desenvolupar en les meves pintures. Després, d'una manera més detallada comentaré la metodologia i tècniques emprades per a resoldre les diferents fases dutes a terme durant tot el procés.

ESQUEMA CONCEPTUAL

El paisatge es transforma amb el temps.

El paisatge que contemplem avui és diferent del que contemplaven els nostres antecessors i també ho és respecte al que contemplaran els nostres descendents.

La transformació dels paisatges està lligada al pas del temps i la seva crònica és la història.

En aquest treball m'interessa reflexionar sobre l'efímer dels paisatges que contemplem avui dia. M'interessa també connectar aquests paisatges amb la història física i humana de la ciutat.

Els paisatges es transformen i els humans que els habiten desapareixen.

El paisatge que represento en tres llenços és el d'una gran estructura buida dominant l'esplanada del Fòrum de les Cultures a Barcelona.

Aquest paisatge té una història que ja he explicat en un altre apartat de la memòria, «la història enterrada», que en resum és:

- Zona d'aiguamolls davant del mar deshabitada durant segles.

- Pràctiques de tir de les tropes franceses en un monticle (butte en francès) a principis del segle XIX.

- Camp de la bota (butte).

- Des de principis del segle XX gran assentament de barraques d'immigrants.

- Després de la guerra civil, lloc d'afusellament de 1700 presos polítics del franquisme, entre ells 11 dones provinents de la presó de dones de les Corts.

El 2004, amb motiu del «Fòrum de les cultures 2004» es cobreix la depuradora d'aigües residuals de Barcelona emplaçada en aquest lloc per a generar en la seva coberta l'esplanada central del Fòrum. Aquesta esplanada desolada i l'esquelet de l'estructura buida emplaçada en ella és el paisatge actual en el qual situo aquest treball.

Aquest paisatge que contemplem ara substitueix a altres desolats paisatges anteriors, però aquest, a la vegada, es dissoldrà en paisatges posteriors impredecibles.

Com si es tractés d'una maledicció, l'ominós paisatge humà precedent: la butte, la bota, la fam i el fred, els afusellaments, s'ha materialitzat en una gran esplanada.

da nua que la ciutat destina a albergar els seus actes massius (Primavera Sound, Feria d'Abril, etc.) a costa d'un paisatge inactiu i desolat, un «no lloc», la resta de l'any.

El «Camp de la bota» arrossegava una història massa negra per què la ciutat volgués fer-lo seu. Els urbanistes, potser sensibles al pes de la història, van decidir negar-li la seva integració a la vida quotidiana de la ciutat, és a dir, van decidir sentenciar-lo com a «no ciutat».

L'ESPAI

Des de fa cosa de 2 anys noto que la meua pintura es desenvolupa seguint unes pautes molt marcades. L'aparició de personatges anònims i solitaris en espais desolats a l'aire lliure comença a ser present sempre en els meus treballs. Com ja he comentat abans, la idea de treballar sobre l'espai Fòrum de Barcelona em genera bastant d'interès, així, que ja tinc per on començar. Em caldrà fer un inventari i valorar quins materials i formats utilitzaré, hauré de fer una sèrie de visites «in situ» i també hauré d'emprendre una recerca d'informació sobre l'espai i la seva història per poder entendre'l. Així que per començar faig la primera visita al lloc amb la llibreta d'apunts i la càmera de fotografiar. Visito el lloc a finals de febrer a la tarda, la llum comença a desaparèixer, no hi ha ningú, m'interessa tot el que veig i començo a fotografiar les macro-estructures que em rodegen. Un cop a casa repasso les fotografies i descobreixo que la manca de gent que hi ha en aquest espai representa molt bé la falta de memòria i identitat de l'emplaçament. D'una forma evident la sensació de soledat, falta de memòria i oblit és molt present.

LA INTENCIÓ

Decideixo treballar la pintura, ja que és un medi en el qual em sento a gust i el que puc treballar sol a l'estudi. Intento disciplinar-me i marcar-me uns horaris el màxim fixes. Després de valorar treballar la pintura sobre paper o altres suports decideixo treballar sobre tela de cotó amb una posterior preparació amb cola de conill, ja que conec bé el seu resultat. Després hi afegeixo dues capes de «gesso» per aconseguir un suport més ferm. Em decideixo per un format gran (120 Marina), ja que m'interessa accentuar la gran magnitud de l'espai que treballaré, també utilitzo el format horitzontal per pronunciar aquest efecte d'horitzó llunyà i d'espai de grans dimensions a ull humà. Un cop tinc clar el format que utilitzaré començo a dibuixar unes primeres proves de composició. Allà és on descobreixo que representar un paisatge pavimentat, deshabitat i en el que apareixen una sèrie d'estructures creades per l'home que projecten ombra al no-res em pot ajudar a construir una imatge solida creant una sensació de buidor i de falta de vida, però he de buscar la manera d'afegir algun element humà, alguna empremta que convidi a reflexionar sobre la memòria històrica, identitat o situacions viscudes en aquest espai.

Mostrar d'alguna manera que no només hi ha una història oblidada dins de l'espai, doncs també n'hi una altre d'eliminada.

«Recordar u olvidar es hacer una labor de jardinero, seleccionar, podar. Los recuerdos son como las plantas: hay algunos que deben eliminarse rápidamente para ayudar al resto a desarrollarse, a transformarse, a florecer. Estas plantas que realizan su destino, estas plantas desarrolladas, se han olvidado en cierto modo de sí mismas para transformarse: entre las semillas o los brotes que les dieron vida y lo que son actualmente no existe ya un vínculo aparente; la flor, en este sentido, es el olvido de la semilla».⁴

EL PERSONATGE

D'un bon principi ja tenia la idea de limitar-me a representar únicament l'espai a nivell de paisatge, valoro la possibilitat d'afegir algun tipus d'element amb el qual s'hi pugui apreciar, almenys, alguna resta d'activitat humana com podria ser brossa o algun objecte, però no em convens del tot, necessito que en les pintures s'hi pugui intuir algun tipus d'empremta humana. Per casualitat, observant les fotografies, observo que estic passant per alt el que em podria donar l'ingredient clau per poder arrodonir el concepte en el qual baso el meu projecte. A l'haver realitzat les visites a l'espai amb l'ajuda de la meva companya Cristina, descobreixo que en algunes fotografies apareix ella passejant d'esquena a la càmera, sense saber a on anar i d'una manera tan natural que em fa pensar en tota la gent que va passar per aquest emplaçament i que va desaparèixer sota aquestes macroestructures i la immensa esplanada. Potser afegir en les composicions un personatge com la Cristina d'esquenes, fent-la així, impossible d'identificar podria convidar a reflexionar en els milers de vides oblidades sota els fonaments de l'espai Fòrum. M'apareix un clar diàleg entre el passat i el present d'un mateix lloc. Amb el pas del temps els paisatges es transformen i, per entendre el seu present convé conèixer el seu passat, però com podem entendre el passat d'un espai que no ens mostra cap identitat?

«... es siempre una deficiencia de la identidad social lo que viene a perturbar la identidad personal y no al revés, como se tiende a pensar generalmente».⁵

EL TRÍPTIC

Una qüestió fonamental per a mi és com expressar el procés de transformació del paisatge, aleshores decideixo utilitzar la fórmula clàssica del «tríptic» per la possibilitat de poder introduir en una sola visió tres moments diferents d'un únic lloc. El «tríptic» em va semblar una fórmula molt adient per unificar en una sola visió i de

⁴ AUGÉ, Marc, *Las formas del olvido*, Barcelona, Editorial Gedisa, 2009, p. 11.

⁵ ROSSET, Clément, *Lejos de mí. Estudio sobre la identidad*, Barcelona, Marbot Ediciones, 2007, p. 18.

forma simultània espais diferents o seqüències temporals d'un mateix espai. Introduint el factor temporal, el «tríptic», permet una visió dinàmica del lloc representat.

LA DISSOLUCIÓ

Els paisatges es transformen i els humans que els habiten desapareixen. En la seqüència del personatge que apareix, solitari, davant de la gran estructura nua, desapareix acompanyant la dissolució de l'espai, que és de fet, el protagonista de la posada en escena. Des de l'inici la llum és la responsable del caràcter spectral i aliè a la història d'aquesta escenografia. La llum, difusa, quasi no genera ombres, tot se situa en una espècie de pla irreal. Aplico un seguit de veladures que introdueixin el paisatge a una boira que anuncia una dissolució definitiva. El personatge que acompanya ha desaparegut del quadre simbolitzant la seva fragilitat dins de la memòria col·lectiva.

Daniel Gòdia (2015). *Camp de la Bota - Fòrum de les Cultures 1*. Acrílic sobre tela, 97 x 195 cm. Barcelona.

Daniel Gòdia (2015). *Camp de la Bota - Fòrum de les Cultures 2*. Acrílic sobre tela, 97 x 195 cm. Barcelona.

Daniel Gòdia (2015). *Camp de la Bota - Fòrum de les Cultures 3*. Acrílic sobre tela, 97 x 195 cm. Barcelona.

CONCLUSIÓ

He enfocat el projecte plantejant una «posada en escena» on se sobreposin dos conceptes: el caràcter «efímer» del paisatge físic i humà. Els treballs precedents durant la carrera centren el meu interès en l'empremta humana, especialment dels marginats i marginades per la memòria col·lectiva, la memòria històrica. Aquest va ser el treball que vaig desenvolupar durant els darrers cursos sobre l'antiga Presó de Dones de les Corts.

«... el proyecto tiene su eje de acción en un blog donde se centraliza la información histórica. Se construye un memorial en el que, por un instante, todos podamos trasladarnos al pasado para entender y conocer un poco más de nuestra historia y de nuestra realidad. El objetivo es evidenciar lo que no está para evitar el olvido. Mediante esta práctica se cuestiona lo establecido, se incentiva el compromiso social e interactúa con la práctica artística desde la formación universitaria.»⁶

Al fet de que 11 dones de la Presó fossin afusellades al «Camp de la Bota» se li va sumar l'investigació sobre la història d'aquest lloc. Descobrir que durant gairebé un segle fos un gran assentament de barraques on malvivien milers d'immigrants davant d'un mar no desitjat i l'esplanada desolada edificada sobre aquest lloc, em va impulsar a plantejar una reflexió sobre la «dissolució» del paisatge físic i la desaparició del paisatge humà. Un paisatge negat en bona part per una memòria històrica selectiva que recorda als afusellats en aquest lloc (escultura de Miquel Navarro) i oblida als milers de barraquistes que allí van malviure.

En aquest treball he volgut representar la fragilitat que pot generar l'oblit, doncs l'amnesia selectiva en la memòria històrica pot desembocar en la desaparició de la veritat dels espais que ens envolten.

«Testimonios y confesiones juegan un papel catártico, las víctimas reciben el reconocimiento público, los culpables sufren una humillación ante la nación. (...) De esta manera se consigue el primer objetivo de esta empresa, que consiste en el establecimiento de la verdad. (...) A su vez, este consenso, esta imagen adoptada por la colectividad abre el camino hacia el objetivo último, el perdón de unos hacia otros y la “reconciliación de la población”».⁷

⁶ COLL, Tònia. Ex-Presó. Compromiso social y creación artística desde los estudios de género. *Observar revista electrónica del Observatorio sobre la Didáctica de las Artes*, [en línea], noviembre de 2014, núm 8. Disponible en: <http://www.odas.es/site/new.php?nid=58>.

⁷ TODOROV, Tzvetan, *La memoria, ¿Un remedio contra el mal?*, Barcelona, Editorial Arcadia, 2009, p. 28.

REFERENTS

MARC AUGÈ

La lectura del llibre de Marc Augè, *Las formas del olvido* m'ha ajudat a entendre que el record no podria existir sense l'oblit. Entenc que quan construïm la memòria col·lectiva acostumem a deixar oblidades algunes qüestions perquè d'altres es recordin per sempre. Doncs, durant la investigació duta a terme en el meu projecte, he vist com a nivell institucional s'ha donat més importància a alguns fets que a d'altres, com és el cas de la precarietat viscuda en els assentaments de barraques.

CHRISTIAN BOLTANSKI

Els projectes de Boltanski ens conviden a reflexionar sobre la memòria i la identitat lligades a la mort, un concepte que ha acompanyat sempre la seva trajectòria artística. Parla de les persones, d'una empremta humana que es situa dins de l'anonimat. En alguns casos utilitza objectes abandonats i oblidats, però, que temps enrere van ser propietat d'algú. Objectes i imatges extretes de l'oblit que conviden al espectador a construir, a partir de la seva pròpia identitat, la identitat de la persona que s'hi representa. En el meu projecte procuro que l'espectador es posi, en primer lloc, dins de l'espai i que, posteriorment, des de la seva posició en el present reflexioni sobre el passat del lloc.

Christian Boltanski, *No man's land*, 2010.

Compartint la profunda melancolia dels versos de Paul Celan, Kiefer ens explica que «la memòria és l'única que ens permet afrontar els traumes de la història». M'interessa especialment la vinculació, en la seva obra, entre la desintegració de l'arquitectura monumental y la implacable acció de la història. La desolació dels paisatges de Kiefer suggereixen constantment l'existència d'una memòria enterrada pel pas del temps i ens porta a imaginar una vida prèvia, ja desapareguda i de la que no coneixem res.

A «Els cèlebres ordres de la nit» (*Die berühmten Orden der Nacht*) ens presenta una figura humana en una extraordinària situació de soledat davant de l'univers. En el meu treball ho tradueixo en la soledat i la desaparició d'una figura humana, sola, al costat d'una gran estructura en dissolució.

Anselm Kiefer, *Die berühmten Orden der Nacht*, 1997.

BLEDA Y ROSA

Amb els treballs de representació del territori de Bleda i Rosa he trobat un exemple fonamental per, d'alguna manera, poder plasmar en les meves pintures la empremta humana. En la seva sèrie «Camps de futbol» trobem fotografies de paisatges en els que sense que hi aparegui ningú, a través d'unes rovellades i abandonades porteries, ens remetin a tot el que en aquells espais s'hi ha viscut. Igual que en les pin-

tures que he realitzat durant el treball final de grau, només cal mostrar una freda i buida estructura de ferro per començar a construir la identitat d'un espai.

16. Bleda i Rosa, *Grao de Castellò*, 1993.

TZVETAN TODOROV

Llegint *La memòria, ¿un remedio contra el mal?* de Tzvetan Todorov comprenc que la memòria històrica sempre ha estat víctima d'oportunisme segons cada govern. Això ja em va quedar clar durant la realització del projecte Ex-Presó (ja comentat abans), doncs les institucions parlen només de que va ser una presó franquista, però no comenten que durant una època també va ser una presó republicana que retenia a persones amb ideologies diferents a la seva. Amb Todorov entenc que més important que trobar el culpable és conèixer la veritat.

CLÉMENT ROSSET

A *Lejos de mí. Estudio sobre la identidad*, Clément Rosset ens explica que diferenciar la identitat personal de la identitat social és un error. Segons Rosset, la identitat social és la única que posseïm, l'altre és una il·lusió. La memòria col·lectiva és la que construeix la nostre identitat.

TIM EITEL

L'artista treballa la pintura a partir de la fotografia, escull els elements convenients, els extreu i els descontextualitza col·locant-los en altres espais. A part de que utilitza el gran format i una tècnica molt acurada, m'interessa molt l'atmosfera que es genera en les seves pintures. Espais neutres on s'hi denoten restes d'activitat humana.

18. Tim Eitel, *Reflektion*, 2010.

FRANCIS BACON

Els seus tríptics ens proposen una posada en escena representant fragments de la realitat. L'espai que representa rodejant les figures es rigorosament ortodox. En el meu cas, la fórmula del tríptic em permet representar com es dissol l'espai fins que desapareix la figura.

19. Francis Bacon, *Study for a Self-Portrait-Tryptich*, 1985-1986.

BIBLIOGRAFIA

- AUGÉ, Marc, *Los no lugares. Espacios del anonimato. Una antropología de la sobremodernidad*, Barcelona, Editorial Gedisa, 2008.
- , *Las formas del olvido*, Barcelona, Editorial Gedisa, 2009.
- BORJA, Jordi, *Llums i ombres de l'urbanisme a Barcelona*, Barcelona, Editorial Empúries, 2010.
- COLL, Tònia. Ex-Presó. Compromiso social y creación artística desde los estudios de género. *Observar revista electrónica del Observatorio sobre la Didáctica de las Artes*, [en línea], noviembre de 2014, núm 8. Disponible en: <http://www.odas.es/site/new.php?nid=58>.
- DELGADO, Manuel, *El animal público*, Barcelona, Editorial Anagrama, 1999.
- FICACCI, Luigi, *Bacon*, Köln, Taschen, 2003.
- GARCIA RAMON, Mª Dolors, *Espacios públicos, género y diversidad*, Barcelona, Editorial Icaria, 2014.
- GODFREY, Tony, *La pintura hoy*, Londres, Phaidon, 2010.
- GUASCH, Anna Maria, Archivo y bloc mágico: Christian Boltanski. *Materia. Revista d'Art*, 2014, núm. 5, pp. 175-177.
- Jornades de treball. El Camp de la Bota: Història, Art i Memòria. 3 i 4 de novembre de 2010.*
Organitza: Memorial Democràtic i Ajuntament de Sant Adrià del Besòs. Centre Cultural Font de la Mina, Sant Adrià del Besòs, 2010.
- ROS SALVÀ, Cristina, *Anselm Kiefer. Obres de la Col.lecció Grothe*, Palma de Mallorca, Es Baluard Museu d'Art Modern i Contemporani de Palma i Fundació Bancaja, 2009.
- ROSSET, Clément, *Lejos de mí. Estudio sobre la identidad*, Barcelona, Marbot Ediciones, 2007.
- TODOROV, Tzvetan, *La memoria, ¿Un remedio contra el mal?*, Barcelona, Editorial Arcadia, 2009.

